

УДК 340.1

DOI <https://doi.org/10.32850/LB2414-4207.2024.34.20>

АНОМАЛІЇ У ПРАВОВІЙ СФЕРІ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Чувакова Ганна Михайлівна,

orcid.org/0000-0001-6380-1233

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри загальної теорії права
та держави(Національний університет «Одеська
юридична академія», м. Одеса, Україна)

Дане наукове дослідження привертає увагу до аномалій у правовій сфері інформаційного забезпечення. В першу чергу наголошено на необхідності розмежування термінів «аномалія в праві» та «правові аномалії». У статті доведено, що між ними наявна принципова різниця. Так, аномалії – це відхилення від тих норм, які є загальноприйнятими у суспільстві, в той час як аномалія в праві – це обумовлене різними факторами об'єктивного і суб'єктивного порядку, відхилення від загальної спрямованості правового регулювання, від нормального перебігу і розвитку правових відносин. Проаналізована думка, що правова аномалія – це відхилення від загальноприйнятих норм, які відбуваються внаслідок причин об'єктивного чи суб'єктивного характеру, та які є негативним явищем в суспільстві, проте не є кримінально-караним.

Статтю присвячено аналізу існування аномалій у правовій сфері інформаційного забезпечення, зокрема, акцентовано на тому, що в умовах сьогодення провідну роль відведено саме забезпеченню інформаційної безпеки нашої держави, а також національних інтересів в інформаційній сфері.

Надана інтерпретація термінів «інформація» та «інформаційне забезпечення». Особливу увагу приділено інформаційним правовідносинам, правовим інформаційним презумпціям, а також досліджено та проаналізовано норми чинного законодавства в інформаційній сфері. Крім того, висвітлено право громадян на інформацію й, зокрема, згадані принципи доступу до відкритої інформації.

В межах даної роботи окреслена проблематика аномалій у правовій сфері інформаційного забезпечення. Окремо виділені наслідки цих явищ для різних аспектів суспільного життя та рівня правопорядку.

Наголошено на тому, що інформаційна безпека України являється органічною складовою національної безпеки України, чим і підтверджується актуальність обраної тематики.

Ключові слова: інформація, інформаційна сфера, правова сфера, аномалія, аномалія в праві, правова аномалія, інформаційне забезпечення, право на інформацію, інформаційні правовідносини, презумпції, фікції, правові аксіоми, преюдиційні юридичні факти, публічна інформація.

ANOMALIES IN THE LEGAL SPHERE OF INFORMATION PROVISION

Chuvakova Hanna Mykhailivna,
orcid.org/0000-0001-6380-1233
Candidate of Juridical Sciences,
Associate Professor,
Associate Professor of the Department
of General Theory of Law and the State
(National University Odesa Law
Academy, Odesa, Ukraine)

This research draws attention to anomalies in the legal sphere of information provision. First of all, the need to distinguish between the terms "anomaly in law" and "legal anomalies" is emphasized. The article proves that there is a fundamental difference between them. Thus, anomalies are deviations from those norms that are generally accepted in society, while anomalies in law are caused by various factors of the objective and subjective order, deviations from the general direction of legal regulation, from the normal course and development of legal relations. The opinion was analyzed that a legal anomaly is a deviation from generally accepted norms that occurs as a result of reasons of an objective or subjective nature, and which is a negative phenomenon in society, but is not criminally punishable.

The article is devoted to the analysis of the existence of anomalies in the legal sphere of information provision, in particular, it is emphasized that in today's conditions, the leading role is given to ensuring the information security of our state, as well as national interests in the information sphere.

An interpretation of the terms "information" and "information support" is provided. Special attention is paid to informational legal relations, legal informational presumptions, as well as researched and analyzed the norms of current legislation in the informational sphere. In addition, the right of citizens to information and, in particular, the mentioned principles of access to open information are covered.

Within the scope of this work, the problem of anomalies in the legal sphere of information provision is outlined. The consequences of these phenomena for various aspects of social life and the level of law and order are separately highlighted.

It is emphasized that the information security of Ukraine is an organic component of the national security of Ukraine, which confirms the relevance of the chosen topic.

Key words: information, information sphere, legal sphere, anomaly, anomaly in law, legal anomaly, information provision, right to information, information legal relations, presumptions, fictions, legal axioms, prejudicial legal facts, public information.

Вступ. Стрімкий розвиток глобальних інформаційних потоків останніми десятиліттями, а також високий рівень залежності розвитку країни від сучасних інформаційних технологій призвели до розуміння нагальної потреби у формулюванні наукових поглядів стосовно аномалій у правовій сфері інформаційного забезпечення.

Постановка проблеми. Правова сфера інформаційного забезпечення включає в себе ті основоположні аспекти, які впливають на розвиток суспільства, становлення економіки та безпосередньо на особисте життя кожного громадянина. Проблематика стосується різного роду питань, включаючи аномалії у цій сфері. На жаль, на сьогоднішній час, аномалії у правовій сфері інформаційного забезпечення не достатньо досліджені, тому залишається багато спірних моментів, які потребують детального дослідження та глибокого аналізу.

Стан дослідження. Аномалії правової сфери інформаційного забезпечення є предметом наукових розробок Чувакової Г. М., яка провела ряд досліджень стосовно

аномалій; Маріц Д. О. «Загальна характеристика юридичних аномалій в інформаційному правовідношенні».

Метою статті є дослідження аномалій у правовій сфері інформаційного забезпечення, аналіз методів визначення аномалій в інформаційній сфері, а також визначення змісту аномалій в інформаційних правовідносинах. Окреслення актуальності вказаної теми і проблематика її дослідження.

Виклад основного матеріалу. Останнім часом забезпечення інформаційної безпеки нашої держави й відповідно національних інтересів в інформаційній сфері набули ще більшої актуальності. Не менш важливим є пріоритетний розвиток системи нормативно-правового регулювання відповідних відносин й належне впорядкування правотворчого процесу.

В першу чергу закцентуємо увагу на трактуванні терміну «інформаційне забезпечення». Під ним можемо розуміти відповідний процес забезпечення належною, важливою інформацією задля ефективного прийняття рішень, виконання функцій, а також досягнення певних стратегічних цілей. Водночас інформаційне забезпечення включає в себе збір, обробку, зберігання, передачу, аналіз інформації, розробку й використання інформаційних систем. Вони є основними компонентами інформаційного забезпечення і взаємодіють між собою для забезпечення ефективного управління та використання інформації.

Вважається, що інформація є основним об'єктом інформаційного суспільства. В силу чого її роль на сьогодні тяжко переоцінити. Саме обіг інформації в суспільстві вказує на появу нового виду суспільних відносин, тобто інформаційних, які являються об'єктом правого регулювання [1, с. 13].

На законодавчому рівні термін «інформація» визначено Законом України «Про інформацію». Згідно з нормами цього Закону, інформацією являються будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді [2].

Не дивно, що на теперішній час одним із провідних факторів соціалізації та об'єднувальною ланкою між державою й суспільством виступає саме інформація. Тому вкрай необхідно забезпечити своєчасне, об'єктивне інформування громадян, надання та отримання актуальної інформації щодо суспільно важливих питань. Саме в цьому передбачається запорука формування демократичної, правової держави та вдосконалення інформаційного суспільства.

Проблематика аномалій пронизує практично всі сфери життєдіяльності. Особливий акцент, безумовно, слід зробити на сфері юриспруденції, оскільки аномалії правової сфери виникають із різноманітних причин й мають неабиякий вплив на поведінку суб'єктів права. До того ж соціальну безпеку громадян пов'язують із світоглядом населення, із рівнем єдності стосовно цінностей, поглядів, саме тому дослідження аномалій правової сфери в сучасних умовах ще більш ґрунтовне.

Вважається, що кількість аномалій правової сфери зростає, на сьогодні з'являються нові різновиди, що є відповідним результатом впливу негативних факторів правового, інформаційного, організаційного, політичного характерів тощо. Одними із провідних причин їх виникнення є колізії в законодавстві та недостатня освіченість населення у правовій сфері інформаційного забезпечення.

Актуальність вивчення аномалій у правовій сфері інформаційного забезпечення пояснюється також тим, що надає можливість критично оцінити передумови виникнення і, що не менш важливо, розробити план для зниження їх негативного прояву.

Першочергово слід звернути увагу на розмежуванні термінів «правова аномалія» й «аномалія у праві», як різновиди аномалій правової сфери, адже між вказаними поняттями існує суттєва різниця [3, с. 419].

Аномалії у праві спочатку не передбачені, але вказані феномени об'єктивно існують і хоча вони є відхиленням від норми, проте не являються юридично караними.

Проблематика аномалій у праві вважається доволі поширеним явищем у науковій сфері, свідомості громадян, культурі, політиці, в державній і громадській діяльності й, відповідно, поміж окремих груп населення. До того ж, соціальну безпеку населення пов'язують із якістю світогляду громадян, рівнем єдності суспільства стосовно тих чи інших цінностей. Таким чином, особливого значення набуває детальний аналіз та вивчення аномалій у праві, як загроз соціальній безпеці населення в умовах сьогодення.

Аномалія у праві – це відхилення від загальних закономірностей, нормального формування та розвитку суспільних відносин, котре зумовлене різноманітними факторами об'єктивного й суб'єктивного порядку.

При цьому більшість вчених наголошують на відсутності в юридичній літературі єдиного підходу щодо розуміння різновидів юридичних аномалій, про що в своїй науковій статті вказувала Н. І. Майданік [4, с. 112]. Вказане твердження можна вважати обґрунтованим, що, в свою чергу, підтверджується різноманітними науковими розробками у цій сфері. Вищезазначене має сенс, адже дослідження в правовій сфері здійснювалися представниками не тільки однієї галузі права, що зі свого боку слугує різними підходами науковців до тлумачення понять «аномалія», «аномалія в праві», «правова аномалія» та їх видів. Проте наразі правова сфера інформаційного забезпечення залишається не дослідженою в Україні.

Аномалії у праві – це обумовлене різними факторами об'єктивного і суб'єктивного порядку, відхилення від загальної спрямованості правового регулювання, від нормального перебігу та розвитку правових відносин [5, с. 64].

Щодо правових аномалій, то це відхилення від загальноприйнятих норм, які відбуваються внаслідок причин об'єктивного чи суб'єктивного характеру, та які є негативним явищем в суспільстві, проте не є кримінально-караним [6, с. 47].

Правовими аномаліями вітчизняні науковці вважають презумпції, фікції, правові аксіоми, преюдиційні юридичні факти.

Презумпцію в праві можна визначити як специфічний засіб юридичної техніки, завдяки якому на підставі індуктивного узагальнення подібних ситуацій припускається існування певного факту із високим ступенем ймовірності, котрий не потребує доказування, але все-таки його можна заперечити та спростувати. Її соціальна сутність обумовлюється тим, що презумпції діють безпосередньо у всіх сферах людської діяльності. Види правових інформаційних презумпцій можна виділити, звернувшись до чинного законодавства. Здійснивши змістовний розгляд низки законів, можливим є виділення наступних основоположних галузевих інформаційних презумпцій:

- презумпція, яка визначає право на інформацію (згідно з ст. 5 ЗУ «Про інформацію» [2];
- рівності суб'єктів інформаційних відносин в правах та можливостях доступу до інформації (ч.1 ст.7 вказаного Закону);
- оприлюднення публічної інформації (п.1 ч.1 ст.3 ЗУ «Про доступ до публічної інформації» [7];
- обов'язкового прийняття й розгляду звернень громадян, які оформлені належним чином та подані у встановленому порядку (абз. 1 ст. 7 ЗУ «Про звернення громадян» [8].

Презумпціям та правовим фікціям властиві схожі ознаки, проте їх доцільно розрізняти за способом утворення. Фікції виступають як відповідний прийом мислення, коли реально неіснуюче видається за наявне. Так, фікція слугує суто прагматичним цілям. Важливим аспектом є те, що фікції завжди виражені тільки імперативно, однак

презумпції можуть бути ще й диспозитивними. Порівнюючи із правовими аксіомами, презумпції можуть бути спростовані, в той час як аксіоми не бувають спростованими за будь-яких обставин, адже вони відображають вже встановлені, достовірні знання [9, с. 8, 9].

За думкою О. В. Кохановської, поняття «інформаційні права», «право на інформацію» необхідно розуміти як правову фікцію, в силу того, що такі вирази щодо інформації являються доволі таки умовними [10, с. 129].

Серед регуляторів суспільних відносин виділяємо й преюдиційні юридичні факти – факти, встановлені рішенням суду, яке набрало законної сили. В інформаційних правовідносинах це відповідне рішення суду, яке набрало законної сили щодо факту, фактів стосовно осіб, котрі брали участь в справі, й за умови, що це рішення не скасоване рішенням суду вищої інстанції.

Таким чином правові презумпції, фікції, аксіоми та преюдиційні юридичні факти являються специфічними регуляторами інформаційних відносин. Зі свого боку аномалії в правовій сфері інформаційного забезпечення передбачають існування неординарних ситуацій, відносин, що стосується їх змісту, прав та обов'язків осіб.

Підкреслимо, що державна інформаційна політика передбачає створення відповідних правових норм, які забезпечили б можливість учасникам правовідносин вільно реалізувати свої права, зокрема, одне з основних – право на інформацію. Так, необхідним завданням галузі інформаційного права вважається реалізація провідних міжнародних принципів доступу громадян до відкритої інформації, а саме: відкритості й вільного доступу до інформації; повноти, а також достовірності інформації; своєчасності надання інформації; обмеження права доступу до інформації згідно із законними режимами доступу до інформації; право судового оскарження при забороні доступу громадян до відкритої інформації.

Поміж усіх різновидів інформації найбільш важливою для громадянина є та інформація, що впливає на його життя, здоров'я, навколишнє середовище, а також та, яка має вплив на права й обов'язки. Йдеться про інформацію, доступ до якої не може бути обмежено. Її називають «відкритою інформацією».

Щодо наслідків аномалій у правовій сфері інформаційного забезпечення, то вони являють собою доволі помітні наслідки для різних аспектів суспільного життя та правопорядку в цілому. Вони виникають внаслідок порушень в правозастосовній практиці або через недоліки у законодавстві. Відповідно, породжують основу для різноманітних проблем.

В першу чергу аномалії в змозі призвести до порушень прав й свобод громадян. Зі свого боку, вказане може спричинити обмеження основних громадянських прав, зокрема, право на приватність, свободу слова.

Також аномалії правової сфери можуть сприяти збільшенню інформаційних конфліктів, а також судових суперечок. Незрозумілі або ж суперечливі правові норми спонукають громадян звертатися до судів. Відповідно, вказане може призвести до перевантаження судових систем й затримок у вирішенні справ.

Окрему увагу варто приділити питанню кібербезпеки України в сучасних умовах в силу того, що кіберзлочини несуть неабияку загрозу безпеці держави. Концепція протидії кіберзлочинам має бути частиною єдиної сучасної кримінально-правової політики України, яка б відповідала викликам сьогодення та враховувала злочинні загрози іншим об'єктам кримінально-правової охорони в умовах воєнного конфлікту, а саме національній, громадській безпеці тощо [11, с. 313].

В. А. Ліпкан вказував на те, що інформаційна безпека України виступає органічною складовою національної. Її розгляд є необхідним для того, аби сформувати базові знання

та уявлення стосовно національної безпеки. Так, нормальна життєдіяльність суспільства визначається рівнем розвитку, якістю функціонування й безпекою інформаційного середовища, рівнем та відповідним станом нормативно-правового забезпечення.

Таким чином інформаційне законодавство спрямоване на закріплення державної інформаційної політики, котра передбачає забезпечення гарантованого, належного рівня національної безпеки в інформаційній сфері, нормального, сталого розвитку інформаційних технологій та засобів захисту інформації, виключення монополізму в цій області, а також запобігання розроблення інформаційно деструктивних технологій впливу на антропогенну популяцію [12, с. 194].

Висновки. Отже, враховуючи вищенаведені факти, виявлення аномалій у правовій сфері інформаційного забезпечення вважається важливим, основоположним інструментом задля забезпечення безпеки та продуктивності мережі. Такі аномалії можуть вказувати на численні ризики, такі як мережеві вторгнення, атаки на відмову в обслуговуванні, а також зараження шкідливим програмним забезпеченням.

Список використаних джерел:

1. Виноградова Г. В. Правове регулювання інформаційних відносин в Україні / Г. В. Виноградова. К. : Юстініан, 2006. 176 с.
2. Про інформацію: закон України від 02.10.1992. № 48. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text> (дата звернення: 22.11.2024).
3. Чувакова Г. М. Аномалії у праві та їх різновиди. Креативність загальнотеоретичної юриспруденції: монографія / [Ю.М. Оборотов, В.В. Завальнюк, В.В. Дудченко та ін.]; за ред. Ю.М. Оборотова. Одеса: Фенікс, 2015. 488 с.
4. Майданик Н. І. Поняття аномалій зобов'язань у цивільному праві України. *Національний юридичний журнал: теорія і практика*. 2014. № 3. С. 111–114. URL: <http://jurnaluljuridic.in.ua/archive/2014/3/21.pdf>
5. Чувакова Г. М. Аномалії у морському праві: національний та міжнародний аспекти. *Lex Portus*. 2019. №5 (19). С. 61–76. URL: https://lexportus.net.ua/vipusk-5-2019/chuvakova_h_m_anomalii_u_morskomu_pravi_natsionalnyi_ta_mizhnarodnyi_aspekty.pdf
6. Ткаля О. В. Різновиди правових аномалій: загальна характеристика. Розбудова держави і права: питання теорії та конституційної практики. *Право і суспільство*. 2022. № 4. С. 47–54. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2022/4_2022/8.pdf
7. Про доступ до публічної інформації: закон України від 13.01.2011. № 32. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text> (дата звернення: 22.11.2024).
8. Про звернення громадян: закон України від 02.10.1996 № 47. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 22.11.2024).
9. Зозуль І. В. Презумпції в адміністративному праві України: автореф. дис. ...канд. юрид. наук.: 12.00.07. / Зозуль І. Василівна; Нац. авіац. ун-т. К., 2013. 19 с.
10. Кохановська О. В. Приватно-правове розуміння інформаційних відносин в Україні. *Часопис цивілістики*. 2017. Вип. 22. С. 128–133. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/items/f912414c-2191-46c3-8ad1-1489d7ce2bf5>
11. Чуваков О. А. До питання кримінально-правової охорони кібербезпеки України в сучасних умовах. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького: Журнал. Серія Право*. 2024. Івано-Франківськ. Вип. 17 (29). С. 311–317. URL: <https://doi.org/10.33098/2078-6670.2024.17.29.311-317>
12. Ліпкан В. А. Національна безпека України: Навч. посіб. – 2-ге вид. К : КНТ, 2009. 574 с. URL: <http://politics.ellib.org.ua/pages-cat-154.html>